

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ ТРВЗ У РОБОТІ З ДОШКІЛЬНИКАМИ – ШЛЯХ ДО ТВОРЧОСТІ

У статті висвітлені можливості розвитку творчої особистості дошкільника при використанні методів і прийомів ТРВЗ (теорії розв'язання винахідницьких задач) під час навчально-виховного процесу.

Одним з основних завдань дошкільного закладу є забезпечення належних умов для повноцінного й різнобічного розвитку дитини з метою виховання ініціативної, творчої особистості. Це завдання вимагає від вихователя переорієнтування в доборі методів організації різних видів діяльності дітей. Варто перейти від застосування репродуктивних методів до продуктивних (творчих, дослідницьких). В основі такої роботи – реалізація особистісно-орієнтованого підходу до навчання, що базується на любові й повазі до дитини, передбачає звернення до її внутрішнього світу, опору на сили, внутрішній потенціал, розвиток творчої особистості. У цьому допомагає використання прийомів і методів ТРВЗ (Теорії розв'язання винахідницьких задач).

Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» – документ, покликаний сприяти вихованню гармонійної, всебічно розвиненої, творчо активної особистості, закладенню основ її компетентності, формуванню активної життєвої позиції. У цій програмі та інших документах, якими керується сучасний педагог у роботі з дітьми, визначено розвиток креативності як одну з пріоритетних ліній розвитку дошкільника [2]. Розвиток сучасної дитини, як творчої особистості, передбачає максимальну реалізацію нею своєї активності, самостійності, творчої ініціативи, самобутності, уміння розв'язувати проблеми не за шаблоном, а висувати свої ідеї та гіпотези.

Творчість – найдавніша категорія діяльнісного способу існування людини. Роз'яснення цього поняття можна знайти в давньогрецького філософа Платона ще в 5-6 ст. до н.е. Ґрунтовні дослідження психології творчості з'явилися в кінці XIX – на початку XX століття. Розглядом проблем творчості займались науковці: А.В.Брушлинський, П.К.Енгельмейер, Я.О.Пономарьов, Т.Рібо, О.К.Тихомиров та ін.. Технічний напрям у творчості досліджували Г.С.Альтшуллер, С.М.Василейський, Дж. Діксон, які у своїх працях обґрунтували можливість навчання дітей винахідницькій діяльності [5].

Засновником технології Теорії розв'язання винахідницьких

* © Андреевць Н.О.

задач, розробленої в 1946 році, є Генріх Саулович Альтшуллер, російський вчений-винахідник. Головна ідея його творчості полягає в тому, що технічні рішення виникають і розвиваються не стихійно, а за певними законами; ці закони можна пізнавати та використовувати для свідомого розв'язання проблемних ситуацій [6], [7].

Відтак ТРВЗ-технологія, спрямована на виховання та розвиток мислення людини, зацікавила сучасних педагогів і психологів, які адаптували її для роботи з дітьми в школах та дошкільних навчальних закладах. Роботи Г.С.Альтшуллера «Алгоритм винаходу» та «Творчість як точна наука» стали основою для становлення педагогіки творчості. Згодом з'явилися спеціальні дослідження (В.А.Бухвалов, Б.Л.Злотін, С.М.Ладоскіна, А.О.Нестеренко, Т.М.Сидорчук, М.Н.Шустерман та ін.), в яких було розроблено систему роботи з упровадження ТРВЗ в освітній процес навчальних закладів різного типу. А.М.Страунінг та О.І.Нікашин адаптували основні положення ТРВЗ для роботи з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку.

Інженер за фахом, М. Шустерман запропонував методику виховання дошкільнят, розробивши систему ігор для розвитку їхньої творчої уяви. Методологія ТРВЗ спрямована на формування в дитини пошукового мислення, яке дає змогу знизити стереотипність, шаблонність думок. Цікавими є прийоми для розвитку уяви, запропоновані педагогом-практиком Л.О.Нестеренко, який пропонував на матеріалі загадок учити дітей фантазувати, самостійно шукати оригінальні шляхи розв'язання творчих завдань.

Отже, стаття присвячена висвітленню особливостей використання методів ТРВЗ для творчого розвитку дітей дошкільного віку. Дослідження педагогів і психологів показали, що період дошкільного віку є синзитивним для розвитку творчої уяви, уваги, образного мислення. Тому вчити творчості треба з раннього віку, коли мислення ще не є стереотипним, у дитини відсутні усталені звички. Використання методів ТРВЗ-технології мають допомогти особистості розв'язувати проблеми творчо, ефективно.

Методи ТРВЗ у дошкільному навчальному закладі використовуються під час організації естетичної (образотворчої, музичної), розумової (логічної) та мовленнєвої (придумування казок та розв'язування казкових завдань) діяльності. Проте найперспективнішим вважаємо напрямок, у якому гармонічно поєднуються всі ці типи для розв'язання життєвих проблем і ситуацій. ТРВЗ покликана не замінити основну програму розвитку особистості дошкільника, а максимально збільшувати ефективність її

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

засвоєння.

Вихователь завжди має керуватися інтересами дитини, ураховуючи особливості її різнобічного, повноцінного розвитку. В організованій пізнавальній діяльності діти не повинні бути пасивними спостерігачами. Вихователь повинен створити умови для розвитку творчості дітей, їх талантів та здібностей. Краще це відбувається під час гри, при знайомстві з предметами і способами їх виготовлення.

Найкраще на творчий розвиток особистості дошкільника впливає гра, оскільки здатна зацікавити малят процесом навчання. Проте обов'язково варто враховувати вікові особливості розвитку дитини. Адже, як відомо, гра є провідною діяльністю дошкільнят. Тому засобами казки і гри, викликавши позитивне емоційне переживання, легше сформувати в дитини вміння діяти згідно з певними вимогами. Для цього використовуються ігрові ситуації, різнорівневі пізнавальні завдання й запитання. Наприклад, у гості до дітей приходять казкові персонажі, які пропонують дітям цікаві ігри, вправи, історії, створюють проблемні ситуації, що спонукає дітей до дії.

Корисним для використання в роботі з дітьми дошкільного віку вважаємо метод аналогії, який дозволяє об'єднати різно-рідні елементи системи, що досліджуємо. Вільям Дж. Гордон визначає два види процесів творчості: неопераційний (некерований), основою якого є інтуїція, натхнення, та операційний (керований), що ґрунтується на використанні різних аналогій [7]. Для творчого процесу важливо навчити дітей перетворювати незвичне на звичне й навпаки, тобто побачити в новій, незвичній ситуації чи проблемі щось знайоме, що розв'язується відомими способами.

Розрізняють кілька видів аналогій: пряму, фантастичну, емпатійну [7].

У прямій аналогії об'єкт порівнюється з аналогічним об'єктом з іншої галузі, при цьому виявляється схожість їх певних властивостей. Здебільшого її визначають за такими критеріями: аналогія за формою, за кольором, за ситуацією та станом явищ і предметів, за властивостями, а також функціональна та компонентна (структурна) аналогії.

Більш ефективним є використання комплексної аналогії, коли одночасне використання різних видів прямої аналогії призводить до комбінування різних її видів. На цьому побудований метод гірлянд та асоціацій [7]. Вихователь має дотримуватись основної умови, коли кожна нова асоціація добирється до останнього слова. Наприклад: люди – діти – граються – прогулянка – іграшки – човник – калюжа – калюші – дощ –

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

парасолька – люди. Створення ланцюга слів дозволяє активізувати й розширювати словниковий запас, удосконалювати навички асоціювання.

Застосування фантастичної аналогії допомагає в розв'язанні завдань, коли необхідно піти невідомим шляхом, здолати стереотипи, перенестись в казку. Для такої роботи використовуються різні засоби: чарівні окуляри, фантастичні й казкові герої, подорож у часі. Це є корисним у складанні творчих розповідей, казок із новими героями та незвичайними пригодами, у створенні нових моделей машин; меблів, одягу тощо.

Емпатійна аналогія полягає в ототожненні себе з об'єктом, що розглядається. При цьому дитина вживається в образ об'єкта, намагається відтворити по-своєму його почуття: «Уяви, що ти кущик. Що відчуває кущик, у якого ти злавав гілочку? Чого або кого кущик боїться? Про що мріє? Хто його друзі?» Така робота має велике значення не тільки для розвитку творчої уяви, а й для виховання моральних якостей і норм поведінки дитини.

Ігри-заняття з використанням вправ для розвитку діалектичного мислення вчать дітей виявляти суперечливі властивості предметів, явищ, що дозволяє розв'язувати ці протиріччя [4]. Адже ключ до розвитку творчого мислення – у виявленні та розв'язанні протиріч, яких навколо нас безліч. Для їх виявлення існує спеціальна система ігрових і казкових завдань, яку пропонує Ю.Тамберг. Гра «Добре-погано» базується на положенні про те, що кожен предмет, явище має свої позитивні й негативні боки. Для розгляду обирається будь-який предмет або явище; гравцям потрібно визначити, що в запропонованому об'єкті є позитивним, а що ні, що «погано», а що «добре». Аналізуємо ознаки за принципами «подобається – не подобається», «зручно – не зручно». Візьмемо для прикладу предмет «цукерка». Її позитивні характеристики: вона смачна, солодка, у гарній, яскравій обгортці; а негативні: якщо їх багато з'їсти, людина страждає від зубного болю, зникає апетит, людина набирає зайву вагу тощо. Гра «Добре – погано» вчить розмірковувати, розвиває зв'язне мовлення дитини, її уяву, увагу.

Одним із продуктивних методів творчого розвитку особистості вважаємо метод «фокальних об'єктів». Його суть полягає в перенесенні властивостей одного предмета на інший. Об'єкт називається фокальним, оскільки він перебуває у «фокусі», у центрі уваги. Використання методу дозволяє дитині утворити асоціативні зв'язки, надаючи об'єкту, який розглядається, нових ознак, а потім скласти розповідь або казку з їх використанням. Наприклад: слово у фокусі – «дерево», запропоновані

слова: ваза та машина. Ознаки вази: висока, блискуча, скляна, струнка, світлиться; а машини – кольорова, металева, гарна, велика та ін. Утворивши асоціативні зв'язки, складаємо розповідь про Дерево: «У далекій країні жило високе, струнке дерево, як ялинка. Воно було гарне, укрите різнокольоровими скляними іграшками, що висіли на металевих голочках, але було воно дуже сумним. Тільки коли до дерева прибігало багато звірів, іграшки починали світитися. Дерево відразу оживало, і на його гілках з'являлися блискучі різнокольорові квіти-дзвоники. Коли їх пилوک потрапляв на звірів, вони ставали доброзичливими, веселими, забували про сварки, разом гралися, веселилися, а потім щасливі поверталися до своїх домівок. Це дерево завжди об'єднувало звірят і допомагало забувати про чвари. Воно було потрібно всім».

Потужним методом, що сприяє здатності генерувати ідеї, є метод «мозкового штурму». Він дає змогу отримувати максимальну кількість нових різноманітних думок із певної проблеми. Мозковий штурм є колективним пошуком нетрадиційних шляхів вирішення проблем [1], [3]. У його основі лежить положення про необхідність подолання психологічної інерції. А для цього треба створити відповідні умови. Під час мозкового штурму забороняється будь-яка критика (словами, жестами, мімікою), щоб дитина не боялася висловлювати свої думки. Підтримується будь-яка ідея, навіть нереальна або жартівлива. Усі ідеї записуються, потім обговорюються, діти колективно аналізують висловленні ідеї. Це дозволяє вчити дітей мислити, робити логічні висновки, а для цього треба ставити їм проблемні питання, створювати проблемні ситуації.

Метод Маленьких чоловічків (метод ММЧ) [4], [8] використовують для пояснення суті певних процесів, ситуацій під час проведення пізнавальних занять, занять-ігор, занять-експериментів з ознайомлення з природою, формування початкових математичних знань, зображувальної діяльності, навчання грамоти. Суть методу полягає в тому, що дитина має уявити, що всі речовини, предмети, об'єкти, явища, що її оточують складаються з великої кількості розумних маленьких чоловічків, які можуть виконувати певні дії. Чоловічки, які утворюють тверду речовину або об'єкт, міцно тримаються за руки; треба прикласти багато зусиль, щоб їх роз'єднати. У рідких речовинах чоловічки стоять поруч, легенько торкаючись один одного плечима. Їх можна легко відділити (для прикладу можна відлити певну кількість води зі склянки). Газоподібну речовину утворюють чоловічки, які вільно, незалежно один від іншого рухаються, тому легко поширюються на весь простір.

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

При навчанні грамоти у вигляді чоловічків можна уявити звуки, слова, частини мови, речення. За допомогою методу МЧ закріплюють знання про склад слова, діти навчаються складати нові речення тощо. Застосування методу робить процес пізнання світу цікавим і впливає на розвиток творчих якостей особистості дитини дошкільного віку.

Використовуючи Теорію розв'язання винахідницьких задач, треба робити наголос на створенні умов для розкриття творчих здібностей дитини, розвитку її уяви, фантазії. Застосування різноманітних ігор, казок, інших методичних засобів дозволяє навчати дошкільнят аналізувати конкретні ситуації і знаходити оригінальні шляхи розв'язання. Головне – дати дітям змогу висловитися, не перебивати навіть, якщо відповідь здається вам неправильною. Треба, щоб дитина мислила в атмосфері свободи вибору, свободи творчості. Застосування технології ТРВЗ в дошкільній педагогіці дає змогу дітям «зустрітися з чудом» (Г. Альтшуллер), отримати сильні емоційні відчуття, зіткнутися з дивом, таємницею, загадкою, чимось незвичним.

Отже, аналіз науково-педагогічної літератури, досвід роботи працівників дошкільного закладу дозволяє зробити висновок про важливість використання методів ТРВЗ у навчанні й вихованні дітей дошкільного віку. Це сприяє зниженню їх психологічної інерції, шаблонного мислення, розвиває самостійність думки, що допомагає бачити та розуміти сміливі та неочікувані рішення, привчає до використання незвичних прийомів. Систематичне застосування окреслених методів у навчально-виховному процесі дошкільників сприяє розвитку їх здатності до творчості, появі та формуванню рис, що відзначають творчу особистість: ініціативність, самостійність суджень, нестандартність мислення, схильність до фантазування, пошуку різних варіантів розв'язання задач тощо.

Література:

1. Альтшуллер Г.С., Верткин И.М. Как стать гением: жизненная стратегия творческой личности. – Минск: Беларусь, 1994. – 124с.
2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / наук. ред. О.Л.Кононко. – К.: Світич, 2008. – 430с.
3. Гафитулин М.С. Адаптивная Теория Решения Изобретательских задач (АТРИЗ) // Технологи творчества. – 1998. – №2. – С. 40-43
4. Тамберг Ю.Г. Развитие творческого мышления ребенка. – СПб.: Речь, 2002. – 176 с.
5. Теоретичні засади дослідження конструкторської творчості / За заг. ред. І.В.Воронюк. – Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2012. – 100 с.

6. Гин С. Использование опыта ТРИЗ-педагогике в процессе формирования креативности младших школьников [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.trizway.com/art/search/196/html – Назва з екрана.
7. Зарицька В.Г., Бухлова Н.В. Концептуальні моделі навчання обдарованих учнів та розвитку їх творчого потенціалу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://docs.google.com/document/edit?id=13fddZDj3dONC9d1ctbKmb_VaEQFvMlmdl7SXmn9-olk&hl=en – Назва з екрана.
8. Особенности содержания технологии Г.Альтшуллера Электронная онлайн библиотека [Электронный ресурс]. – Режим доступа: banauka.ru/2457/html – Назва з екрана.

Ахмадулліна І.В.*

РЕАЛІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЄКТУ ЗІ ЗМІЦНЕННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті висвітлено шляхи формування в дошкільнят свідомого ставлення до здоров'я, подано відомості про застосування здоров'язбе-режувальних технологій у дошкільньому навчальному закладі.

Увесь цивілізований світ усе більше схиляється до тієї думки, що найбільшою цінністю для самої людини та суспільства, у якому вона живе, є її життя та здоров'я. Люди продовжують своє життя в дітях, онуках, у їхній добрій пам'яті. Тому кожен сьогодні має особливо уважно ставитися до свого здоров'я.

На цей час більшість сімей України внаслідок соціально-економічних умов, матеріальних обмежень, екологічної кризи має дітей, життя яких обтяжене хворобами або несприятливими соціально-побутовими й психологічними умовами. У зв'язку із цим варто проводити відповідну роботу з подолання таких негативних наслідків. Так, Всесвітня організація охорони здоров'я, ЮНЕСКО, Рада Європи взяли під свою опіку питання профілактики різних захворювань і особливо вироблення в підростаючого покоління правил поведінки, що запобігають багатьом негативним впливам на їхнє здоров'я, тобто здорового способу життя.

Значну роль в охороні та зміцненні здоров'я людини відіграють її індивідуальні установки та орієнтири, які закладаються ще в дитинстві як батьками, так і педагогами. Відповідно, виховання психологічно грамотних та здорових людей, які вміють вивчати самих себе, розвивають свою особистість, піклуються про своє здоров'я та здоров'я оточуючих людей, слід розпочинати якнайшвидше, ще в перші роки життя дитини. У цьому важливу роль відіграє дошкільній навчальний заклад,

* © Ахмадулліна І.В.